

Emanuel Gregers

(1881-1957)

af Carl Nørrested og Finn á Rogvi

Danske klassikere som "Mille, Marie og mig", "Sørensen og Rasmussen" og "Alle gaar rundt og forelsker sig" skylder vi denne instruktør, der var aktiv i filmens verden i næsten 50 år.

Emanuel Gregers og Alice O'Fredericks udgør sammen med George Schnéevoigt essensen af den tidlige folkelige, danske tonefilms-tradition.

Gregers formåede langt bedre end Schnéevoigt at instruere skuespillere, idet han selv havde skuespillerbaggrund fra Horsens Sommerteater. Gregers kom til København som direktør for Frederiksberg Teater 1909-10 og blev endelig direktør og instruktør for Casino Teatret fra 1921-31, indtil han for alvor primært kastede sig over filminstruktion i den tidlige tonefilmsperiode.

Man ved ikke præcist, hvornår Gregers debuterede som filmskuespiller. Måske skete det allerede på Nordisk Films kompagni 1909 i *Gammel kærlighed ruster ikke*, måske 1912 i *Mac Morton* (Produktion Nathanson) eller måske på Skandinavisk Russisk Handelshus (fra 1913 Filmfabrikken Danmark) i Emilie Sannom-filmen *Bryggerens Datter* (pr. 9.8.1912) med manuskript af Carl Th. Dryer. 1913 spillede han med i syv standard-film fra samme selskab (bl.a. en Sannom-western *Den sorte Bande*) og endnu flere i 1914. Samme år fik han rimeligvis instruktør-debut samme steds med *Zigeuneren Raphael* (pr. 10.9.1914).

Filmen, der er rutineret, tungt instrueret, er bevaret. Adelsskabet skildres som sovende tolerant overfor påtrængende onde sigøjnere, hvis grumme leder spilles af Valdemar Møller. Banden kidnapper stamherren til godset, som vokser op som Raphael (spillet af Emanuel Gregers). Sensationen i filmen er en intensiv autentisk hedeafbrænding.

I 1907 var Gregers blevet gift med skuespillerinden Ella Gudrun Elenda Olsen, som under navnet Ella Gregers var primadonna på Scala i Frede Skaarups første år, 1912. Hun optrådte kun få gange på film: *Stemmeretskvinder* (NFK 1913, I: Lauritz Olsen) samt Paul Welanders svenske *Hjältetenoren* (1913) og aldrig under Gregers instruktion eller i samspil med ham.

Nordisk Filmskompagni i stumfilmsperioden

Fra 1917 blev Gregers instruktør på Nordisk Filmskompagni, hvor han fortrinsvis instruerede melodramaer efter en vellykket firmadebut med *Brændte Vinger* (4.12.1917) på eget manuskript. Gregers har virkelig lært lektien. Det er en patetisk fortælling om en kvindes (Gudrun Houllberg-Nissen) totale opofrelse for en upålidelig italiensk kuntnersjæl (Arne Weel).

Gregers vigtigste indsats på NFK blev tre film med sin nygifte anden hustru Bodil Ipsen, der svingede mellem melodrama og tendenser til folkekomedie.

Lavinen (1919) blev lavet over et originalmanuskript af Carl Gandrup. Bodil Ipsen spiller en rigsadvokatfrue, der griber til morderisk selvtægt, da hun genkender en tidligere elsker i sin nyvundne societykreds: "For at redde sin Elskede ofrede hun sig og gled ud i de Navnløses Rækker", som det beskrives i flashbackets tekster – "Med en Lavinens Voldsomhed styrtede den ubønhørlige Fortid sig over Maria". Hun vinder faktisk alles sympati ved at begå selvtægt. Filmen er solidt instrueret og gennemgående velspillet (Jon Iversen, Arne Weel, Johannes Meyer). Filmen har, skønt NFKs storhedstid var ophørt, forlagt handlingen til internationalt (tyskorienteret) miljø. Megen fortælling er overladt til filmens mellemtekster og miljøerne emmer ikke ligefrem af liv.

Madsalune (1921) en kostumefilm i smuglermiljø efter Carit Etlar, er mere ovre i A.W. Sandbergs/Carlo Jacobsens småstilerede dekorationsstil, men benytter undertiden også eksteriører kreativt. Med *Frie Fugle* (1921) efter Betty Marie Ahlbergs roman "Artemis Sebastopol", forblev Bodil Ipsen som en Asta Nielsen-erstatning indenfor melodramaet, som violinvirtuosen Naomi, der er bundet i et kuende borgerligt ægteskab. Hun flygter med en elsker og den efterladte ægtemand (Viggo Wiehe) bekæmper datterens kunstneriske arv, indtil en robust humorfyldt hjemmehjælp Artemis Sebastopol (Ingeborg Spangsflet) dukker op som altings forsoner. Det var lige netop det rollefag Bodil Ipsen siden primært indtog i Emanuel Gregers tonefilmsperiode. Emanuel Gregers fik både Bodil Ipsen til at fungere fyldets-

gørende indenfor filmmelodramaet og i tonefilmsperioden i folkekomedien. Ved hendes filmdebut 1913 på det delvis Gyldendal-ejede Dania Biofilm var hendes teatraliske melodramastil åbenbart meget lidet overbevisende i Bjørn Bjørnsøns instruktion (*Scenens Børn* og *Det syndens Barn*). Det var simpelthen Gregers, der i 1919 fik hende vellykket tilbage til filmen.

A. W. Sandberg dominerede produktionen NFKs nedgangsperiode, hvor Gregers også stod for nogle af de dyreste serieproduktioner *Den Flyvende Hollænder* (I-IV, 1920) og *Jafet, der søger sig en Fader* (I-IV, 1920 – udsendt 1922). 1924 instruerede Gregers sin sidste stumfilm, den meget svensk-inspirerede *Solskinsdalen* for NFK. Året efter instruerede han en enkelt film *Stamherren* på det meget kortlivede NFK-udløberfirma Stephan Film med sin tredje hustru Karen Oda Andersen (senere Kiss Gregers) i hovedrollen. Hun havde haft genembrud på Scala 1920, men holdt op dér efter indgåelsen af ægteskabet 1923. Hun havde haft en rolle på NFK 1915 (*Hendes ungdomsforelskelse*, I: Martinius Nielsen) og senere hos Lau Lauritzen på både svensk og dansk Palladium (*Damerens Ven* 1920 samt *Fy og Bi-filmen Kan Kærlighed kureres?*, 1923).

Fra 1925 kastede Gregers sig derpå helhjetret over teatret indtil George Schnéevoigt ikke længere alene magtede, at udsende tonelystspil på samleband til det rekonstruerede NFK.

Forrige side: Emanuel Gregers. Herover: fra "Zigeunerer Raphael" med Valdemar Møller (tv) og Emanuel Gregers (th).

Gregers På NFK i tonefilmsperioden

1932 havde Gregers i sit fjerde ægteskab scoret NFKs yngste førstekraft Marguerite Viby.

Med Christian Arhoff som hendes partner (der jo ikke kunne sætte ægteskabet i fare) gik de igang med projektet *Sus* og *Stille* med Gregers som instruktør. Det var tænkt som en serie inspireret af *Storm* og *Stille* – revysuccessen med Robert Storm Petersen og Arhoff. Der var så stor tiltro til ideen, at NFK gik ind på en aftale med en serie på tre året 1933-34 mod at de tre implicerede fik en procentandel af nettooverskuddet. De måtte så på den anden side forpligte sig til at ikke tage engagementer hos andre selskaber i pågældende periode. Det blev kun til to film *Saa til Søs* og *Skaf en Sensation*, Marguerite klarede sig betydelig bedre uden Arhoff. Gregers førte udelukkende Marguerite Viby frem indtil 1937, hvor hendes karriere simpelthen toppede med *Mille, Marie og mig* og hun både gav den som kedelig stud.med, bramfri praktisk jysk hushjælp samt verdensdame – med spytkrøller og Marlene Dietrich-traditionen tro, i herrekostume.

Samme år som ægteskabet med Viby ophørte i 1938, relancerede han sin tidligere hustru Bodil Ibsen, nu fortrinsvis i robuste komedieroller, startende med filmatiseringen af Henrik Malbergs og Orla Bocks teatersucces *Bolettes Brudefærd* (i samspil med Peter Malberg).

Gregers sad nu faktisk, i optakten til 2. Verdenskrig, som den solideste forvalter af dansk folkelighed i positiv forstand på NFK med nationens populæreste kvindelige kræfter indenfor to generationer, Marguerite Viby og Bodil Ibsen. Smagen var både germansk og amerikansk orienteret. Johan Jacobsen (Palladium) var indenfor dansk folkelighed den eneste, der helhjetet gik ind for den amerikanske komedietradition.

1939 udsendte Gregers Marguerite Viby-komedien *Komtessen paa Steenholt* (pr. 9.10.1939 – med arbejdstitlen "Frk. Diktator"). Komtessen kommer fra et ophold i USA med det nødvendige gå-på-mod og en åben sympati for jazzen. Der mobiliseres mod den optrækkende fascisme, men det sker med nøjagtigt de samme positive USA-signaler, som den germanske filmkomedie måtte anamme for at overleve i Tyskland.

1940 havde Gregers både Viby og Ibsen i samspil i *Sørensen og Rasmussen*, bygget over Palle Rosenkrantz's hørespil "Sørensen", hvor Bodil Ipsen nok ydede sin bedste folkelige præstation som grevinde Danner. Filmen var som Weyse-filmen fra samme år bemanded med fotografkombinationen Valdemar Christensen og Poul Eibye for at intensivere den landskabelige nationalromantik. Det var desuden Gregers, som 1941 lancerede Osvald Helmuths indtog på NFK med *En Mand af Betydning* (originalmanuskript af Leck Fischer og Flemming Lyngé). 1940 var det ellers endelig lykkedes for Helmuth at stå på lige fod med Ib Schønberg på ASA i *Familien Olsen*. Lakonisk bittært skriver Helmuth i sine erindringer "Lev stærkt dø gammel" s. 42: "Teatersuccessen "Den mandlige husassistent" blev filmatiseret, derefter "Familien Olsen" og så kom Ib Schønberg ind ved ASA – og jeg var færdig der". 1941 har Gregers osse sat Viby på vigespor i Sverige til fordel for verdensdamen Lilian Ellis i den hidtil størst anlagte danske musical med musik af Kai Norman Andersen *Alle gaar rundt og forelsker sig* (pr. 2.8.1941). Viby

Arne Weel i "Brændte Vinger".

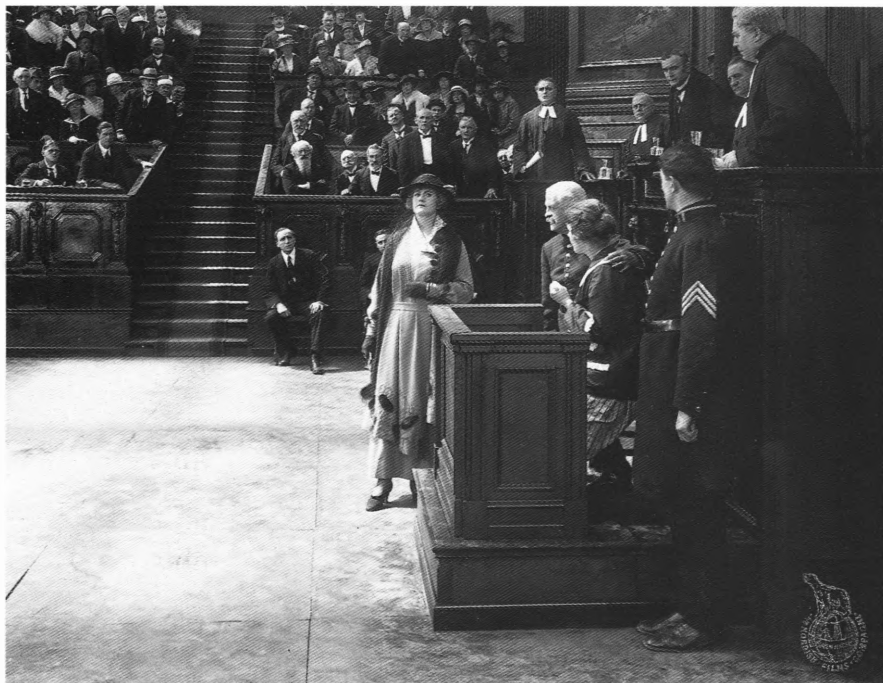
slog derpå sine folder på ASA, hvor Gregers i 1942 instruerede hende for sidste gang i *Lykken kommer*. Ellis var vendt tilbage til Danmark på grund af krigen efter en stormfuld karriere som Reinhardt- og Fokin-elev og dansede i bl.a. Fy og Bis tyske tonefilmsdebut *Tausend Worte Deutsch* (1930). Ellis fik efter *Alle gaar rundt og forelsker sig* kontrakt i Sverige, som havde en mere udpræget tradition for musikfilm, efter Alice Babs havde opnået succes med *Swing it, Magistern!* (1940). Ellis indspillede i Sverige 1943 *En melodi om våren*, som til gengæld blev et gigantisk flop. Efter 1943 var det svært at gøre stor karriere i Danmark med Ellis' central-europæiske baggrund, skønt hun ingenlunde sympatiserede med Besættelsesmagten. Hun sås derefter kun sporadisk i danske film indtil sin død i 1951.

1941 var Gregers store år, hvor han instruerede fire af NFKs ialt fem udsendte film (bl.a. Peter Malbergs største personlige succes som Gustav Wieds *Thummelumsen*). Gregers giftede sig for femte gang, nu med Ruth Egede Saabye, som spillede biroller i nogle få af hans film (*En pige med Pep*, *Alle gaar rundt og forelsker sig* samt hans sidste film fra 1949). Det var faktisk Benjamin Christensen, der tog sig af årets Bodil Ibsen-film *Gaa med mig hjem* –. Hun stod selv for at tage skridtet til filminstruktør på ASA. Til gengæld både instruerer Gregers og spiller sammen med Bodil Ipsen

1942 i filmatiseringen af Wilfred Christensens hørespil 'Forellen'. Bodil Ipsen spiller en midaldrende kvinde, som opsøger fire mænd, som har været forelskede i hende (Aage Fønss, Elith Pio, Ejnar Federspiel, Bjarne Forchammer) for at opnå hjælp til sin nuværende mand – spillet af Gregers, der i desperation har stjålet af kassen på sin arbejdsplads. Episodefilm var blevet populære efter Julien Duviviers *Un Carnet de Bal (Et Balkort)* havde haft danmarkspremiere i Palladium 18.2.1938. Duvivier bragte fænomenet med sig overseas med *Lydia*, som selvfølgelig først kunne ses i Danmark efter Befrielsen. På Palladium instruerede Johan Jacobsen den mest vellykkede episodefilm *Otte Akkorder* (pr. 4.11.44).

I 1944 måtte Gregers endelig tjene sin samfundspligt ved at instruere den skattefrie problemfilm *Det bødes der for* – en oplysningsfilm om den omsiggribende kønssygdom gonnoré ("dryppert") efter manuskript af Leck Fischer med dr. Svend Lomholt som videnskabelig konsulent.

Johannes Meyer spiller en alvidende læge, der i denne sammenhæng er hævet over et kødeligt univers ved ikke at have familierelationer, som med et par Sikker Hansen-reproduktioner i konsultationen viser den retlinede vej til det sunde moderskab.

Herover: "Lavinen". Nederst denne side: Teddy, Viby og Gregers studerer noderne til "Milly Maria och jag".

– og Ib Schønberg

Periodens populæreste skuespiller Ib Schønberg pendlede under krigen mellem alle eksisterende danske filmselskaber. 1942 instruerede Gregers ham for første gang på sit meget korte gæstespil hos ASA i *Lykken kommer*. Schønberg dukkede dog ikke før 1943/44 op på NFK, hvor Gregers instruerede hans karrieres absolut mest vellykkede lystspilrolle *Biskoppen* (pr. 31.1.1944). Resten af Gregers' instruktørkarriere blev simpelthen bygget op med mere eller mindre vægt på fænomenet Schønberg i den ekskapistiske lystspiltradition, som Gregers helst bibeholdt og som mange ellers havde opgivet under krigen. Men efter Henning Kehlens *Biskoppen*, stod det unægteligt spagt til med brugbare manuskripter.

Der var ikke energi til en ny *Alle gaar rundt og forelsker sig* i Hans Kurt og Else Marie-operetten *Man elsker kun en Gang* (4.3.45). Parret kunne gå an på scenen, men passede absolut ikke sammen på film. Det var tydeligt, at nu higede man udelukkende efter den amerikanske showscene, skønt udgangspunktet var en operette. Gregers instruktørkarriere endte desværre svagt med nogle udbrændte Schønberg-komedier *Lejlighed til leje* og *Den stjålne minister* i året 1949.

Biografejer og Organisationsmand

"Den danske film-folkekomedies instruktør frem for nogen", som Jørgen Stegelmann i 1956 benævnte Emanuel Gregers¹⁾, fik i begyndelsen af 40'erne biografbevilling. Ikke til en af de store premierebiografer. Til dem blev bevillingen normalt tildelt et af produktionsselskaberne eller en landsorganisation, som efter den gældende biograflov på linie med kommuner havde mulighed for at få en biografbevilling. En af de mange justitsministre, som i årenes løb havde det privilegium at uddele

disse bevillinger, Hans Hækkerup, lagde ikke skjul på, at han ikke kunne forestille sig at give en af de "store" bevillinger til en enkeltperson.

Gregers fik bevilling til en biograf i Istedgade. Da der var tale om en ny biograf, var der ikke basis for den sædvanlige diskussion om, hvorvidt enken efter den tidligere bevillingshaver skulle have bevillingen eller måtte nøjes med den enkepension fra Filmsfonden, som alternativt ville tilkomme hende. At den nye biograf, som åbnede i 1943, kom til at hedde Casino, var ikke så mærkeligt. Gregers havde tidligere været direktør for det navnkundige teater Casino i Amaliegade, hvor man som barn kunne have sin første teateroplevelse med 'Jorden rundt i 80 Dage i 14 Tableauer'.

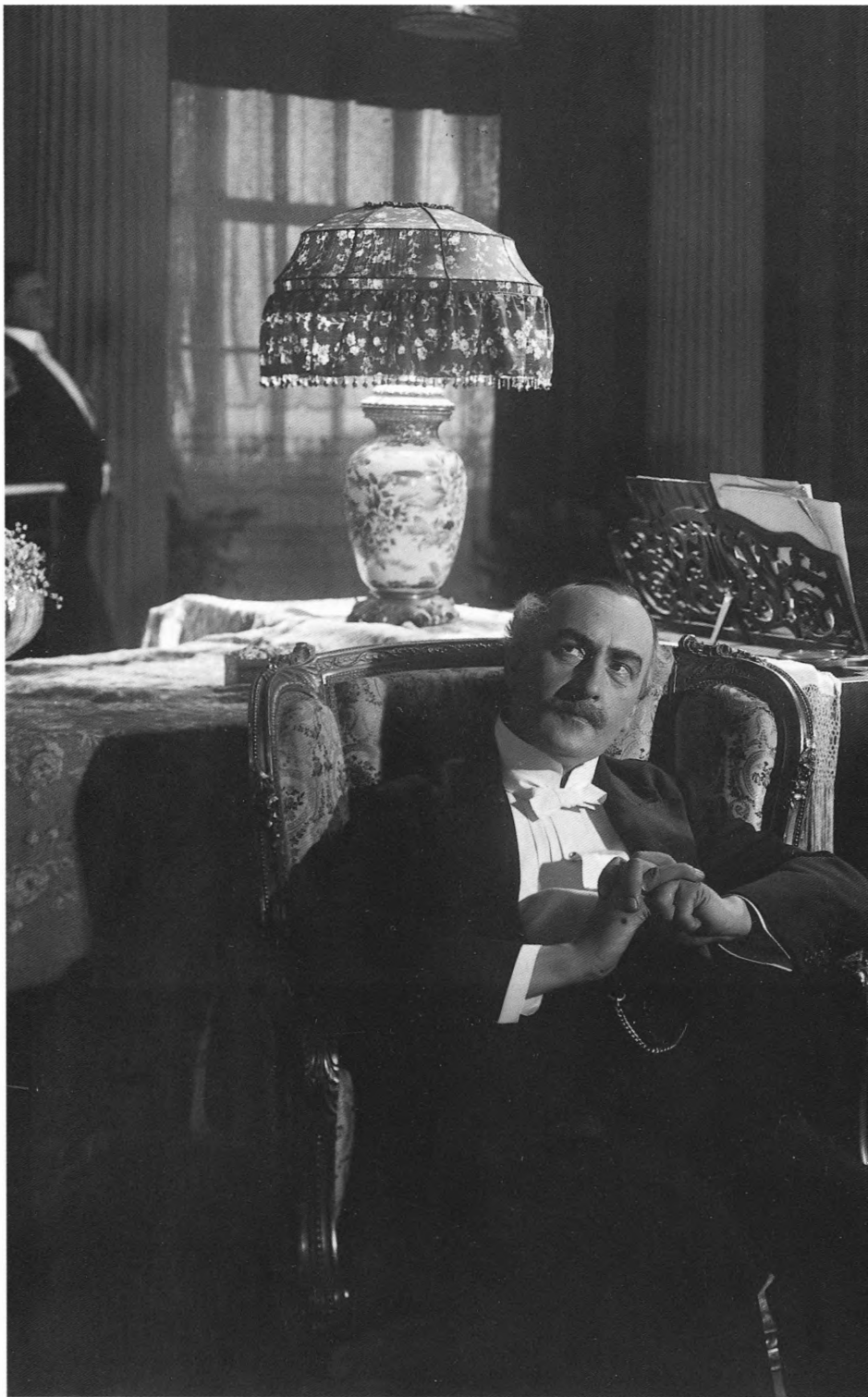
På den første generalforsamling i Biografteater Foreningen for København og Omegn efter krigen blev Gregers valgt til formand. Her fik "hans naturlige myndighed og forhandlingsevne mange spørgsmål til at glide", som kollegerne udtrykte det.²⁾ Hans berømmelse i foreningen steg yderligere, da det lykkedes ham for første gang at få samlet alle Storkøbenhavns biografer i én organisation. Det var DSBs Kino, Den vide Verden, på Hovedbanegården, som var kommet ind i folden. Samlingen kom nu kun til at vare til den amerikanske filmblokade i 1956, hvor den fælles front blev brudt, nogle biografejere brød ud og dannede senere deres egen nye forening. Valget af Gregers som formand og hans

succes også i dette hverv hang sammen med de erfaringer, han som formand for Dansk Skuespillerforbund fra 1919 til 1921 havde fået i at manøvrere mellem forskellige interessegrupper.

I den 4-årige valgperiode til Filmsrådet fra 1946 blev Gregers herefter af sin organisation indstillet til medlem af rådet og her fortsatte han som medlem til sin død i 1957, også efter at han var blevet afløst som formand for Biografteaterforeningen. Rådet, der var oprettet ved biografloven af 1938, havde ikke repræsentanter for filmproducenterne eller -udlejerne, lige så lidt som for instruktørerne eller fotograferne. Det nærmeste man kunne komme "fagfolk" var én fælles repræsentant for skuespillerforbundet og dramatikerforbundet og så en repræsentant for Biografteater Foreningen for København og Omegn og én for Biografteaterforeningen for Provinsen. Sammensætningen i øvrigt var udtryk for det restriktive filmsyn, som var kendetegnende for den socialdemokratiske filmpolitik i 30'erne. Her var repræsentanter for Danmarks Lærerforening, Arbejdernes Oplysningsforbund, kvindeorganisationerne, undervisningsministeriet og justitsministeriet som biograf- og dermed filmministerium.

Det skulle vise sig at blive af væsentlig betydning, at Gregers blev medlem af Filmsrådet. Der skete fra 1946 en liberalisering i rådets virke, som nok i betydelig grad skyldtes personskeft i medlemsskaren. Gregers var den første aktive filmand i rådet og kunne tilføre det et branchekendskab, som hidtil ikke havde været til rådighed. Samtidig skiftede rådet formand fra Robert Hove, der havde været drivkraften bag synspunktet om statsstyring af området helt fra slutningen af 20'erne, til Asger Blom-Andersen, der ikke var bundet af Hove's meninger. Og i Statens Filmcentral blev Thomas P. Hejle, hvis hovedinteresse var forblevet Dansk Skolescene og Dansk Kulturfilm og filmen som ren oplysning, i 1947 som direktør afløst af Ebbe Neergaard. Samme år skiftede AOF medlem i rådet. Det socialdemokratiske folketingsmedlem Christian Christiansen med tilnavnet "Christian Kultur", som var medstifter af AOF og havde været medlem af Filmsrådet fra dets start og en typisk repræsentant for 30'ernes filmpolitik, blev fiskeri-

Det store billede er en scene fra "Frie Fugle". Lille foto til venstre: Bodil Ipsen og Emanuel Gregers i "Forellen". Midten: fra "Biskoppen". Højre: "Mille, Marie og mig".

minister og afløst af AOFs sekretær Erik Haurslev.

I den liberalisering som de nye spillere på banen var stærkt medvirkende til, kom Emanuel Gregers til at spille en rolle også af mere filmpolitisk karakter. Spørgsmålet om foranstaltning af særlige børneforestillinger var i efteråret 1948 blevet drøftet i Filmsrådet og Neergaard og Gregers blev bedt om at udarbejde et resposum om spørgsmålet. De foreslog oprettelsen af et børnefilmnævn, som skulle godkende film, som var egnede til særarrangementer for mindre børn. Hermed var begyndelsen gjort til 50'ernes børnefilmordning.

Biografejerne havde været indædte modstandere af forevisning af film udenfor biograferne og havde god støtte i deres aftale med filmudlejerne, "Almindelige vilkår for filmudlejning i Danmark". Ganske vist bestod efter aftalen et dispensationsnævn med 2 repræsentanter fra hver side, men selv om udlejerne gerne ville udleje film til forevisning i foreninger, var biografrepræsentanterne imod. Spørgsmålet blev efter forskellige klager og avisomtale rejst af justitsministeriet overfor Filmsrådet. Her blev opgaven i den indledende fase overladt til Haurslev og Gregers med den sidste som spydspids overfor biograferne. Slutresultaterne blev en ordning, som lagde dispensationsadgangen i faste rammer. Foreninger med tilslutning til Dansk Folkeoplysnings Samråd kunne til arrangementer med indledende foredrag leje kulturelt værdifulde film fra en halvårlig liste, som dispensationsnævnet udvidet med Filmsrådets formand havde godkendt. Denne såkaldte forsøgsordning kom til at vare i årets levetid og dannede forbillede for de aftaler, der senere opnåedes med branchen om filmklubbernes og børnefilmklubbernes virksomhed.

Også i konkurrencen mellem Politikens Filmjournal og statens kortfilm om pladsen som forfilm i biograferne viste Gregers sig sammen med provinsbiografernes repræsentant som støtter af Neergaard og Statens Filmcentral.

1) Svend Kragh-Jacobsen m.fl., red.: 50 år i dansk film. Nordisk Films Kompagni, 1956, p. 118.

2) Biografteaterforeningerne 1910-1960, Jubilæumsskrift udsendt af foreningerne 1960, p. 83.